هەلومەرجی ئێستا و شەڕی چەکداریی؟

د. کامران ئەمین‌ئاوە

یەکێك لە پرسە گرینگەکانی هەر ڕێکخراوەیەکی سیاسی هەڵبژاردنی شێوەی خەبات و بەکار هێنانی ئامرازی جۆراوجۆر بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیەتی. لەم ڕەوتەدا ناکرێ هیچ چەشنە شێوازێکی خەبات بە چەشنێکی ڕەها دیاریی بکرێ. بە پێی گۆڕانکاریی لە بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتی چەشنە ڕێبازێکی سیاسی دەتوانێ جێ خۆی بە چەشنێکی دیکە بدات و حیزبێکی شۆڕشگێر پێویستە بزانێ چ کاتێك بە شێوەیەکی ڕادیکال و چ کاتێك بە چەشنێکی مەدەنی یاخود ڕفۆرمیستی چالاکی بکات. واتە شێوەی خەبات و تاکتیکەکانی دەتوانێ توشی جێگۆڕکێ ببێ، بەڵام ستراتژی و ئامانجی سەرەکی لە جێی خۆیدا دەمێنێ و بە پێی وەزعییەتی بابەتی و زەینی، حیزبێکی شۆڕشگێر تاکتیکەکانی خۆی دەستنیشان دەکات. یەکێك لە شێوەکانی خەبات، شەڕی چەکداریی‌یە، بەشێك لە حیزب و کەسایەتییەکانی کوردستان بایەخێکی زۆر بەم چەشنە چالاکی‌یە دەدەن و جاروبار هەر چەشنە ڕەخنەگرتنیش لە بەکارهێنانی ناوەختی ئەم شێوازە دەکەوێتە بەر ڕەخنە و گازندەیەکی بێ پسانەوە و بوختان و تاوانی ترسەنۆکی، ڕفۆرمیست، خۆبەدەستەوەدەر، جاش، خۆفرۆش، لادەر و ... وەپاڵ ئەوان دەدرێ.

لە یەك دوو ساڵی ڕابردوودا مەسەلەی دەستپێکردنەوەی شەڕی چەکداری لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان[ئەگەر ناردنەوەی پێشمەرگە بۆ بوونی لە نێو وڵات وەکو دەستپێکی خەباتی چەکداری پێناسە بکرێ]، دروست یان نادروست بوونی ئەم جموجوڵە یەکێك لە بابەتەکانی باس و لێکدانەوەی حیزب و کەسایەتییەکانی کوردستانی و ئێرانی لە تاراوگە، هەروەها نێوخۆی وڵات بووە. پاش چەندین ساڵ ڕاگرتنی شەڕی چەکداری، ناردنەوەی پێشمەرگە بۆ نێو خۆی وڵات و لە کەمین کەوتنی بەردەوام، گیران، و گیانبەختکردنی پێشمەرگەکان لە بۆسەکان و بەندیخانەکانی حکوومەتی ئیسلامی، سەرنجی زۆر کەسی بەرەو ئەم مەسەلەیە ڕاکێشاوە. بە تایبەت ئەم پرسیارە دێتە پێش ئەم جموجوڵانە و لە دەستدانی دەیان پێشمەرگەی فیداکار، ئەویش کاتێك بزووتنەوەیەکی بە هێزی مەدەنی لە نێو خۆی وڵات لە حاڵی گەشەسەندایە، بڵێی لە جێ خۆیدابێ و زەبر لە بزووتنەوەی کوردی ڕۆژهەڵات نەدات و نەبێتە هۆی میلیتاریزە کردن و سەرکوتی هێزە مەدەنی و پێشکەوتنخوازەکانی نێو وڵات؟ یان ناردنەوەی پێشمەرگە و بوونی ئەوان لە نێو خۆی وڵات، سەرەڕای قوربانیدان و تەواوی کێشە و سەختیەکانی ئەم کار و چالاکی‌یە، دەبێتە هۆی بەرزبوونەوەی ورەی خەڵك، و پاڵپشتێکی بە هێز بۆ جوڵانەوەی مەدەنی و ئاشتیخوازانەی نێو وڵات؟ ئایا دەتوانێ وەکو ماتۆڕێکی چکۆلە ببێتە هۆی جووڵاندنی خەڵك بۆ شۆڕش و وەڕێخستنی ماتۆری گەورەی بزووتنەوەی جەماوەری؟

لەم بابەتەدا تێدەکۆشین تیشك بخەینە سەر ئەم باسە و تا ڕادەیەك لایەنە ئەرێنی و نەرێنی‌یەکانی شی کەینەوە.

***

له دوو سەدەی ڕابردوودا نەك له کوردستان بەڵکوو له بەشەکانی دیکەی ئێرانیش جموجوڵ و ڕاپەرینی چەکداری دیتراوە. بۆ وێنه: بەشداری هێزه چەکدارەکانی ئازەربایجان به سەرۆکایەتی سەتارخان و باقرخان له بزووتنەوەی مەشروته(١٢٨٧-١٢٨٥)، پێکهاتنی هێزی نیزامی له بزووتنەوەی جەنگەڵ و تەنانەت بەشداریی چەکداره کوردەکان به ڕێبەریی خاڵۆ قوربان لەم بزووتنەیەدا(١٣٠٠-١٢٩٣)، پێکهاتنی هێزی فیدایی له بزووتنەوەی ئازەربایجان به ڕێبەریی فرقەی دێموکرات (٢٥-١٣٢٤)، ڕاپەرینی ئەفسەرانی خوراسان به ڕێبەریی سەرگورد عەلی ئەکبەری ئەسکەندانی و سەرهەنگ عەبدولرەزا ئازەر (گەلاوێژی ١٣٢٤)، بزووتنەوەی چریکیی(موجاهید و فیدایی) له دەیەکانی ٤٠ و ٥٠ی هەتاویی سەدەی ڕابردوو، ڕاپەرینی ئەفسەره شۆڕشگێرەکانی هێزی ئاسمانی له شۆڕشی ڕێبەندانی ١٣٥٧ و پەیوەست بوونی خەڵك بەوان، بزووتنەوەی خەلکی عەرەب له ئەهواز(جۆزەردانی ٥٨)، بزووتنەوەی خەڵکی موسڵمان له تەورێز(ڕەشەمەی ٥٨)، ڕاپەرینی یەکیەتیی کومۆنیستەکانی ئێران له ئامۆڵ(ڕێبەندانی ١٣٦٠)، تێرۆرەکانی گرووپی فورقان(١٣٥٨) و به تایبەتی موجاهیدینی خەڵك پاش ٣٠ی جۆزەردانی ١٣٦٠، هەروەها عەمەلیاتی "فروغ جاودان"ی موجاهیدین له گەلاوێژی ١٣٦٧ نموونەگەلێك لەم جموجوڵ و خەباتی چەکداری له نێو هێزەکانی دیکەی ئێرانه.

شەڕی چەکداریی له کوردستان به تایبەتی به هۆی تایبەتمەندیی جوغرافیایی ئەم وڵاته وەکو کوێستانی بوون، هەبوونی کێو، جەنگەڵ، دۆڵ، و گەلییه باریك و پڕ پێچاوپێچەکانی، هەروەها کەش و هەوای وشك، بەرگریی بەردەوامی خەڵك له بەرامبەر هێرشی نەیارانی و هتد وەکو داب و نەریتێکی کۆن و گەلێك پیرۆزی لێ هاتووه. مێژووی کورد به تایبەتی له سەدەی ٦ و ٧ی زایینییەوه هەتا ئێستا پڕ له فیداکاری، خۆڕاگری، لەخۆبردوویی و پاڵەوانییەتیی ڕۆڵەکانی کورد لەبەرامبەر دوژمنانی ئەم گەلەیه. له چەند سەدەی ڕابردوودا چەندین ڕاپەرینی چەکداری بەڕێوه چوون که وەك نموونه دەکرێ ئاماژه بەوانه بکەین: ڕاپەرینی بەدرخان له بۆتان(١٨٣٤ ز)، ڕاپەرینی یەزدانشێر(ساڵەکانی ١٨٥٥-١٨٤٤ز)، ڕاپەرینی شێخ عوبێدوڵلای نەهری(١٨٨٠ی ز)، ڕاپەرینی سمایل ئاغای سمکۆ(١٣٠٩-١٢٩٩)، دامەزراندنی کۆماری کوردستان(١٣٢٤) بزووتنەوەی ساڵەکانی ٤٦ و ١٣٤٧ به ڕێبەریی کومیتەی شۆڕشگێری حیزبی دێموکراتی کوردستان، خەباتی چەکداریی به ڕێبەریی حیزبی دێموکرات و کۆمەڵه پاش هێرشی هێزەکانی سەرکوتکەری ئێران بۆ کوردستان له ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨ و هتد.

***

بێ‌گومان له کۆمەڵگایەك که ڕێژیمی سەرکوتکەر، ڕێ به خەباتی مەدەنی نەدات و فەزای سیاسیی قڕو قەپ بکرێ، بەکارهێنانی شێوەکانی توند و تیژی خەبات دەبێته خاوەنی جێگه وپێگەیەکی تایبەت. سەرکەوتنی هەر چەشنه شێوەیەکی خەبات، ڕاپەرین و شۆڕشێك پێوەندیی به زۆر فاکتەری نێوخۆیی، ناوچەیی و جیهانی، هەروەها بارودۆخی سیاسی نێوکۆمەڵگا، ئاستی ئاگایی نەتەوەیی و سیاسی، هاوسەنگی هێزەکانی دژبەر، ئاستی بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی خەڵك و خۆڕاگریی هێزەکانی ڕێژیمی سەرکوتکەر له بەرامبەر بزووتنەوەی خەڵك و هتد هەیه. له مێژووی ئێراندا بەشێکی بەرچاو له ڕاپەرینەکان به هۆی نەبوونی بارودۆخی پێویستی سیاسی و کۆمەلایەتی، لاسەنگی هێزەکانی شۆڕشگێر و سەرکوتکەر و نەبوونی

پشتیوانیی جەماوەر شکستیان هێناوە و نەیانتوانیوە گۆڕانکارییەکی سیاسی و ئەرێنی لە کۆمەڵگادا پێك بهێنن. حەرەکەتە خۆویست و سکتاریستیەکانی ڕۆشنبیرە ئازادیخوازەکانی ئێران سەرەڕای ئاوێتە بوونیان لە گەڵ لەخۆبردوویی و فیدارکارییەکی زۆر، نەیتوانیوە بزووتنەوەی ئەوان بە ئاکام بگەیەنێ، بەڵام هەر کات خەباتی چەکداریی لەسەر بەستێنی بزووتنەوەی جەماوەر شکڵی گرتبێ، ئەگەر بە ئامانجی خۆشی نەگەیشتبێ، کاریگەریەکی بە هێزی لەسەر ڕەوانی کۆمەلگا داناوە. سەرکەوتنی شۆڕشی ڕیبەندانی ٥٧ی هەتاوی بە شوێن ڕاپەرینی هومافەرەکان و پەیوەست بوونی ئەوان بەخەڵك ، گەیشتنی هێزە چەکدارەکانی سەتارخان و باقرخان بۆ تاران لە کاتی مەشروتە و کاریگەریی ئەوان لە سەرکەوتنی مەشروتەخوازەکان، پێوەندیی خۆڕاگریی و بەرگریی چەکداریی لە کوردستان لەگەڵ جەماوەری خەڵکی کورد سەرەرای پاشەکشە و شکستی نیزامیی هێزە کوردەکان، نموونەی بەرچاوی هاوئاهەنگیی بزووتنەوەی جەماوەری و خەباتی چەکدارییە. بەڵام ڕاپەرینی ئەفسەرانی خوراسان، بزووتنەوەی چریکی، ڕاپەرینی یەکیەتی کومۆنیستەکان لە ئامۆل، عەمەلیاتی "فروغ جاویدان" و هتد نموونەی بەرچاوی جموجوڵێکی خۆویستانە، سەرنەکەوتوو و ناهاوئاهەنگ لەگەڵ باردوخی سیاسی و کۆمەڵایەتیی کۆمەڵگاناو ئاکامەکەیان شەهیدبوون و گیرانی دەیان شۆڕشگێری ئازادیخواز بووە کە خوازیاری گۆڕانگاریی جیددی لە کۆمەڵگادا بوون.

بۆ گەیشتن بە ئاکامی سەرکەوتوانە و وەدیهێنانی بەرنامە و ئامانجەکانی هەر ڕێکخراوەیەك، پیویستە ئەم خاڵانە لەبەر چاو بگیرێن: مەبەست لە ئەنجامی ئەو کار و چالاکییەی کە دەیکەن چیە و چ نەخشە ڕێگایەکی شیاویان بۆ گەیشتن بە ئامانجەکان هەیە؟ ئایا کادری پێویست و پەروەردەکراو، ڕێبەرییەکی کارا و شیاو، ئامرازی پێویست و توانایی ئەم کارەیان هەیە و هێزی شۆڕشگێر توانیویەتی سازماندەیی پێویستی بۆ بکات؟ بە بوونی زەبر و زونگ و دەسەڵاتی ڕێژیمی دیکتاتۆر تا چ ڕادەیەك خەڵکی بەرەو پیری ئەم چەشنە خەباتە دێن و پشتیوانیی لێ دەکەن؟ ئایا نەخشە ڕێگاکە، قازانج و زیانەکانی ئەو حەرەکەتەی کە قەرارە لە ئاکامی ئەو خەباتە چەکدارییەدا وەڕی کەوێ، هەروەها ئیمکاناتی خەبات بە باشی هەڵسەنگێندراوە و دەرفەتەکانی پێویست بۆ پاشەکشەیەکی ڕێكو پێك و کەم خەسار یان بێ خەسار لێکدراوەتەوە؟ لەبیرمان نەچێ "لێپرسینەوە لە خەڵکی سەرکەوتوو ناکرێ" بەڵام خۆ ئەوانی تووشی شکست دێن، دەکەونە بەر ڕەخنە وگازندەی یاران و نەیاران و بە قەوڵێك "سەرکەوتن هەزاران باوکی هەیە و شکست هەتیو و بێ دایك و باوکە".

بێ ئەوەی بمانەوێ باسی دروست یان نادروست بوونی شەڕی چەکداری بکەین پێویستە بە پێی ئاکامەکانی ئەم یەك دوو ساڵەی کە جموجوڵی چەکداری لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەستی پێکردۆتەوە، دەستکەوتەکان و زیانەکانی هەڵسەنگێنین و بزانین چ کاریگەریەکی لەسەر گەشەسەندنی بزووتنەوەی نەتەوەیی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووە و هەتا چ رادەیەك لە مەبەستەکانی نزیك بۆتەوە! بەم پێی پێویستە، ئێمە وڵامی ئەم پرسیارانە بدەینەوە:

١. ئایا ئەم جموجوڵانە بوونەتە هۆی پاشەکشەکردنی دوژمن و نزیککردنەوەی ئێمە لە مەبەستەکانی خۆمان؟

٢. لەم جموجوڵانەدا، خەساری گیانی و کوژراوی هێزەکانی سەرکوتکەر زۆرتر بووە یان ئی لایەنی پێشمەرگەکان؟ ئەو ئامارانەی کە لەبەر دەستن پیشانیان داوە کە بە دەیان پێشمەرگەی کورد بە هۆی لە کەمین کەوتن و گەمارۆدران، گیانی خۆیان بەخت کردوە و ئەگەر تەنانەت زەبرێکی زۆریش لە دوژمن درابێ بە پێی ئەوەی کە حکومەت هەزاران هێزی سەرکوتکەری هەیە، دەتوانێ بە هاسانی جێگەی

کوژراوانی خۆی پڕکاتەوە، بەڵام بڵێی حیزبە کوردستانی‌یەکان بەم سادەییە بتوانن جێی ئەم گیانبەختکردوانە پڕ کەنەوە؟

٣. ئایا چالاکیی پێشمەرگە و دەستکەوتەکانی ئەوندە بەرچاو بووە کە ببێتە هۆی بەرزکردنەوەی وورەی خەڵك و پەیوەست بوونیان بە هێزی پێشمەرگە یان بە پێچەوانە لە کەمین کەوتنی بەردەوام، شەهیدبوون و گیرانی پێشمەرگەکان کاریگەریەکی نەرێنی لە سەر ڕەوانی کۆمەڵگایەك بووە کە شایەدی شکست و زەبرخواردنی بەردەوامی هێزێکە کە لە ڕابردوودا وەکو پاڵەوانی ڕزگارکەر پێناسە دەکرا؟

٤. ئایا توانایی هێزی پێشمەرگە لەو ئاستەدا هەیە کە بتوانی ناوچەگەلێك ڕزگار بکات و دەستەڵاتی ئەو بەشە بە دەستەوە بگرێ و ڕاێگرێ؟

٥. ئایا ئەم جموجوڵانە بوونەتە هۆی بەرزکردنەوەی ئاگایی سیاسیی خەڵك و متمانەی زۆرتر بە حیزبە کوردستانیەکان؟

٦. ئایا کاتێك حیزبە کوردستانی‌یەکان نەك ناوچەیەکی ئازادکراو بەڵکو پشت جەبهەیەکی جێ متمانە و ئیمکاناتی ماڵی و لۆجەستیکیشیان نی‌یە، تا چ ڕادەیەك ئەم کار و چالاکی‌یانە دەتوانێ بە قازانجی نەك بزووتنەوە، بەڵکوو خۆشیان تەواو بێ؟

٧. بڵێی کاتێك ئەم هەموو دەرفەتە میدیاییە بۆ پێوەندیی گرتن لەگەڵ خەڵك لە ڕێگای ئینترنێت، تەلەویزیون وهتد هەیە، پێویست بێ تەنیا لەبەر پیشاندانی حزوری حیزبێك، گیانی پێشمەرگەکان بکەوێتە مەترسییەوە؟ بڵێی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە پانتاییەکەی دەگاتە ١٦٠ هەزار کیلۆمیتری چوارگۆشە، بوونی جارو باری پێشمەرگە لە چەند گوندێکی کوردستان و زەبرخواردنی بەردەوام و گەیشتنی خەبەری شکست و سەرکووتکرانیان بە جەماوەر، ببێتە هۆی ڕاکێشانی خەڵك بۆ گۆڕەپانی خەبات و ورووژاندنی هەستی نەتەوەیی ئەوان؟

٨. کاتێك باردۆخی پێویست بۆ جووڵانەوی چەکداری ئامادە نی‌یە، ڕێژەی پێشمەرگە، و ئامرازی خەباتی نیزامی و تواناییەکان بۆ شەڕێکی سەرکەوتوو بە هیچ جۆر بەرابەریی لەگەڵ ئیمکاناتی دوژمن ناکات، و باردۆخەکە گەلێك نابەرامبەرە، بڵێی دەس بۆ چەك بردن نەبێتە هۆی بردنی هێزی شۆڕشگێر بۆ نێو مەیدانێك کە ڕێژیمی دیکتاتۆر دەستی باڵای تێدا هەیە و بە هەبوونی تەواوی دەرفەتە سوپایی(نیزامی)یەکان، توانای سەرکوتکردنی یەکجار بەرزترە؟ ئایا لەم حاڵەتەدا، ئەم جۆرە حەرەکەتە چەکدارییە نابێتە هۆی ئەوە نەك پێشمەرگەکان بەڵکوو خەڵکی ئاساییش تووشی چەرمەسەریی و ئازار و زیانێکی زۆر بن؟ و هتد.

ئاکامگیری:

حیزبێکی بەرپرس و بە ئەزموونی سیاسی، بە پێی هەڵسەنگاندنی بارودۆخ و وەزعیەتی سیاسیی کۆمەڵگا، هاوسەنگیی هێزەکانی دژبەر و چۆنیەتی بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی جەماوەر دەبێ توانایی کەڵك وەرگرتنی شیاو و دروستی لە تەواوی شێوەکانی خەباتی ئاشتی‌خوازانە و ڕادیکال، واتە شەڕی چەکداریی و ڕاپەرین و هتد هەبێ و لە کاتی پێویستدا بتوانێ شێوازی دروستی خەبات وا هەڵبژێرێ کە بە کەمترین خەسار زۆرترین زەبر لە دوژمن بدات و لە مەبەست و ئاکامەکانی خۆێ نزیك بێتەوە. بێ‌گومان خەباتی چەکداریی پێویستی بە بیرێکی گەلێك وردتر و هەبوونی دەرفەتەکانی پێش و پاشی بەرەی شەڕ و بارودۆخێکی شیاو هەیەو تەنیا کاتێك لە جێی خۆیدایە کە بتوانێ لەسەر بەستێنی شۆڕشێکی جەماوەریی و لە کاتی پێویستدا بۆ

چارەسەرکردنی یەکجاری بێتە ئاراوە. هێنانە مەیدانی هێزی پێشمەرگە لە کاتێکدا بارودۆخی پێویست تەیار نییە و هاوسەنگیی هێزەکانی شەڕ لە قازانجی هێزی سەرکوتکەر دایە، چ لە باری نیزامی و چ لە باری رووحی و ڕەوانیەوە بە زیانی هێزی شۆڕشگێر و خەڵك تەواو دەبێ. زەبرخواردنی بەردەوامی پێشمەرگە، گیران و شەهیدبوونیان چ لە باری ئینسانیی و چ لە باری کاریگەریی ڕەوانییەوە کۆمەڵگاو حیزب تووشی خەسار و کارەسات دەکات.

خەڵك حەقی خۆیانە ئەم پرسیارانە ئاراستەی ئەم چەشنە ڕێکخراوانە بکەن: هۆی چیە تەنیا پێشمەرگەیە کە بەردەوام دەکەوێتە کەمینی دوژمن و هیچ دەستکەوتێکی نیزامی و سیاسی نەسیبی هێزی پێشمەرگە نابێ؟ ئایا باشتر نییە حیزبەکانی کوردستانی زۆرتر بایەخ بە پەروەردەکردنی سیاسی و نیزامیی پێشمەرگە و ئامادەکردنیان بۆ ڕۆژێك بدەن کە بارودۆخی پێویست لە کۆمەڵگا پێك دێ و ئەوان بتوانن وەکو کادرێکی سیاسی بەشداری لە خەباتی جەماوەریدا بکەن. بڵێی باشتر نەبێ لەم بارودۆخەدا کە خەباتی مەدەنی لە حاڵی گەشەسەندایە هێزی خۆمان بۆ کۆکردنەوە و پەرەپێدان بە خەباتی ئاشتیخوازانەی کۆمەلایەتی، ئابووری، فەرهەنگی و سیاسی بخەینە گەڕ؟ مانگرتنی ٢١ی خەرمانان نموونەیەکی باش بوو لە خەباتی مەدەنی و جەماوەریی کوردستان و نیشانەی ئەو پەڕی وشیاریی و ئاگایی سیاسی کوردی ڕۆژهەڵاتە کە دەتوانێ نموونەیەك باش نەك بۆ تەواوی ئێران بەڵکوو بۆ تەواوی بەشەکانی دیکەی کوردستانیش بێ. حیزبێکی بە ئەزموون نابێ بە حەرەکەتێکی کاڵ و ناسەرکەوتووی نیزامیی خۆی، زەبر لە بزووتنەوەی لە حاڵی گەشەسەندنی خەڵك بدات و ڕێخۆشکەری سەرکوتی هێزە پێشکەوتنخوازەکانی نێو کۆمەڵگا و میلیتاریزە کردنی وڵات بێ. لە لایەکی دیکەشەوە تێچووی ئەم چەشنە خەباتە رادیکالە، لەدەستدانی دەیان پێشمەرگەی ئازایە کە سەرمایەی ئەم کۆمەڵگایەن و دەتوانن لە داهاتوی کوردستاندا ئەگەر بە باشی پەروەردە بکرێن، نەخش و ڕۆڵێکی باش و چارەسازیان هەبێ! بێ‌گومان خەباتی سیاسی لە کۆمەڵگایەکی نادێموکراتیکدا هەمێشە لەگەڵ گرتن و ئەشکەنجە و شەهیدبوونی ئازادیخوازان ڕووبەڕوویە، بەڵام حیزبێکی سیاسی پێویستە زۆر ورد و بەرپرسانە لە گەڵ گیانی ئەندامەکانی خۆی و خەڵکی ئاسایی بجووڵێتەوە و شێوەیەك هەڵبژێرێ کە بە کەمترین خەسار بە زۆرترین ئاکام بگات!

ڕەزبەری ٢٠١٨